

Historian diskurssin kolme tasoa

Dorrit Cohn: Fiktioin mieli. Suom. Paula Korhonen, Markku Lehtimäki, Kai Mikonen ja Sanna Palomäki. Helsinki, Gaudeamus 2006, 275 s.

■ Kustannusyhtiö Gaudeamus on tehnyt jälleen pienen huomaamattoman kulttuuriteon. Se on julkaissut suomalaisen käännöksen amerikkalaisen kirjallisuudentutkijan Dorrit Cohnin teoksesta *The Distinction of Fiction* (1999). Dorrit Cohnilla on sanottavaa kaikille niille historianutkijoille, jotka ovat kiinnostuneet ns. kielellisestä käänteestä. Monet kielellisen käänteiden teoreetikot ovat väittäneet meille historianutkijoille, että tuotoksemme ovat ”pelkkää fiktiota”. Pahimmillaan fiktiolla on tässä yhteydessä tarkoitettu ”keksittyä” tai ”epätotta”, ja parhaimmillaan vain myytin kaltaista tekstiä, jota on mahdotonta todistaa oikeaksi tai vääräksi. Näissä eräitä historianutkijoita hermostuttaneissa väitteissä,

joiden jopa koetaan ”horjuttavan” historianutkimuksen perusteita, fiktiota esitetään ongelmattomana rinnastuskohteena. Siitä tulee muuttumaton, yksiselitteinen ja vakaa pohja, jolle väitteet historianutkimuksen epäluotettavuudesta ja horjuvuudesta voidaan perustaa.

Dorrit Cohn tutkii juuri fiktiota ja pyrkii ylittämään yksinkertaiset määritelmät fiktiosta ”epätotena” tai ”keksittynä”. Hän haluaa määritellä, mitkä ovat ne narratiiviset ominaisuudet fiktiiviseksi koetussa tekstissä, joka saa lukijat vakuuttumaan luetun tekstin fiktiivisistä luonteista. Ei ole mikään perustelu, että sanotaan historiankirjoituksen olevan fiktion kaltaista kerronnallista. Se on pelkkä tyhjä kehäpäättelmä, joka ei vie määrittelijäänsä yhtään lähemmäksi historiankirjoituksen tai fiktion ominaisuuksien havaitsemista. Cohn tutkii teoksessaan erityisesti hankalia, rajatapauksiksi koettuja tekstejä saadakseen esille fiktion ominaisuudet, joiden mukaan tunnistamme ne ja jotka rajatapauksissa osoittautuvat riittämättömiksi, ongelmallisiksi tai ristiriitaisiksi tunnusmerkeiksi. Cohnin tutkimia tekstejä ovat mm. Marcel Proustin *Kadonnutta aikaa etsimässä*, Tolstoin *Sota ja rauha* ja Sigmund Freudin tapaus-utkimukset.

Dorrit Cohnin monet pohdinnat ovat kiinnostavia juuri historian diskurssin erityisyydestä kiinnostuneille. Hayden White aikoinaan väitti, ettei mitään erityisyyttä ole, jos tekstiä katsotaan puhtaasti kerronnan tasolla. Cohn on eri mieltä ja haluaa osoittaa, ettei

White jättämällä historianutkimukseen liittyvät operaatiot tarkastelunsa ulkopuolelle onnistu sivuuttamaan historianutkimuksen erityispiirteitä tekstin tasolla. Cohnia hämmästyttää se, etteivät useimmat kielellistä käännettä historianutkimukseen tuoneet teoreetikot hahmota edes fiktiivistä tekstiä samalla tavalla kaksitasoisena kuin fiktion kirjallisuustieteellisessä tutkimuksessa on ollut tapana tehdä jo vuosikymmeniä. Ei siis eroteta tarinan (story) ja kerronnan (discourse) tasoja. Whiten ohella hän arvostelee Paul Ricoeurin samanlaista menetelyä teoksessa *Temps et récit* (1983).

Hayden Whiten suhteen tämä on jossain määrin epäoikeudenmukaista, sillä hän erottaa kyllä kaksi kertomuksen tasoa, historianutkijan arkistosta ”löytämät” kertomukset ja hänen itsensä historiankirjoituksena luoman ”kertomuksen”. Cohn on kuitenkin oikeassa siinä, ettei White uhraa yhtään ajatusta näiden kertomusten suhteelle, vaan tyytyy pyyhkäisemään ”löydetty” kertomukset ongelmattomina sivuun. Cohnin mielestä on perusteltua omaksua lähtökohdaksi käsitys, jonka mukaan historiallisen tekstin erityisominaisuus on kolmitasoisuus, tarinan ja kerronnan lisäksi siihen kuuluu referentiaalinen taso, jonkinlainen viittaussysteemi menneestä kertoviin lähteisiin. Hän ottaakin fiktiivisen tekstin määrittelyn lähtökohdaksi sen ei-referentiaalisuuden. Fiktio ei tarvitse viitata tekstin ulkopuoliseen todellisuuteen. Toiseksi Cohn nostaa esille sen tosiasian, että vain

fiktiivisessä tekstissä tekijä ja kertoja voivat olla eri henkilöitä, jälkimmäinen tosin vain kuviteltu sellainen. Historiantutkimuksen kertoja ei myöskään voi olla epäluotettava samalla tavalla kuin fiktiossa, kertoja ei voi tehdä kirjoittajan tietien virheitä ja harhauttaa lukijaa. Sellaisen operaation suorittajaa pidettäisiin epäluotettavana historiantutkijana.

Kolmanneksi Cohn korostaa sitä, miten historiallisen diskurssin luoja elää samassa maailmassa mitä kuvaa tekstissään. Siksi tekijä ei pysty tunkeutumaan kuvaamiensa toimijoiden sisäiseen maailmaan, päinvastoin kuin fiktion kirjoittajat. Tässä suhteessa Cohn esiintyy enemmän selväjärkisesti kuin asiallisesti oikein, sillä historismin eräs perusdogmihan on aina ollut käsitys siitä, että historiantutkija pystyy menemään menneisyyden päättäjien ”päiden sisään”. Cohn tuntuu kuitenkin ajattelevan, että historiantutkijan käyttämät narratiiviset ratkaisut paljastavat, että hän kuitenkin käyttää epäsuoraa päätelyä ja perustaa kuvauksensa menneisyyden valtiomiesten ajatuksista tutkimiinsa kirjallisiin lähteisiin.

Dorrit Cohnin ehdotus historiallisen tekstin kolmitasoisuudesta muistuttaa Paul Ricoeurin vuotta myöhemmin ilmestyneen teoksen *Mémoire, l'histoire, l'oubli* (2000) tapaa jakaa ”historiografinen operaatio” kolmeen aspektiin: kerrontaan, argumentointiin ja lähteiden käyttöön. Sukulaisuutta löytyy myös Carlo Ginzburgin samana vuonna ilmestyneen teoksen *History, Rhetoric, and Proof* (1999) teoksen

ehdotukseen, jonka mukaan myös lähdeytöskentely on retorista, koska se tapahtuu kielen välityksellä. Historiantutkijan kannattaakin lukea Cohnin fiktioanalyysyjä Ricoeurin ja Ginzburgin historiallisesta representaatiosta esittämien väitteiden valossa.

Matti Peltonen